

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A külföldi gyermeküdtetés.

1. Mindennek, ami valamely vonatkozásban a gyermekre tartozik, egyúttal köze van a pedagógiához. Gyermekek és pedagógia: két elválaszthatatlan fogalom. Amannak pusztá hallatára az igazi nevelőben a tudatalattiságból nyomban felszínre kerül a pedagógia szava és mintegy keblére öleli a gyermeket. Éppen nem szorul tehát bizonyításra, hogy a gyermekvédelemnek is megvannak a maga elméleti és gyakorlati pedagógiai vonatkozásai, más szóval, hogy az igazi gyermekvédelem, amely a szegény, az elhagyott, a testileg, szellemileg vagy erkölcsileg fogyatékos gyermekeknek istápolásával foglalkozik, nem nélkülözheti a nevelés tudományának és művészetének ismeretét.

Ezen az utóbbi évtizedekben világszerte nagy buzgalommal megművelt és sikerrel fejlesztett területen a világháborúnak szomorúan örvendetes kihatásaként egy újszerű intézmény alakult ki, amelyet érdemes, sőt szükséges a pedagógia, pontosabban a gyermeki lélek ismeretének világossága mellett közelebről szemügyre venni. Értjük a „külföldi gyermeküdtetés“ néven immár ismeretes mozgalmat, amelyből Ausztria és Németország mellett nekünk is bőven kijutott. Alapjában és első tekintetre ugyan jótékony, ember- és gyermekbaráti tevékenység, de komolyabban mérlegelve, mint látni fogjuk, egyben rendkívül sokoldalú, összetett és bonyolult probléma, amely a gyakorlati nevelésnek eddigelé kevésbé méltatott ösvényeire is elvezet. Az immár hat évre terjedő tapasztalatok kétségtelenné teszik, hogy itt a sokak által régóta áhítozott és sürgetett, viszont másrészt éppoly szenvedélyesen kárhóztatott nemzetközi nevelési eljárásoknak (módszereknek?) egyik tipikus alakjával állunk szemben, amelyre nézve a mostaninál nagyobb és megbízhatóbb kísérleti anyaggal még nem rendelkezünk.

A Gyermekvédelem Lapja márciusi számában Neugebauer Vilmos négy lapon keresztül nagy szeretettel foglalkozik ezzel az intézménnyel s nem győzi előnyeit felsorolni. Ezért méltán elismerés illeti meg a szerzőt, aminthogy nem kisebb a Liga érdeme, amely ennek az akciónak megszervezésével, eredményes fejlesztésével és mintaszerű lebonyolításával eléggé alig értékelhető szolgálatot tett az országnak és mintegy belekapcsolódott a páneurópai szolidaritásba. Ámde mi, akik szintén hosszabb idő óta közelebről figyeljük ezt a mozgalmat és valamennyi kihatását, s ugyancsak meleg szívvel, de egyben pedagógiai elmével végiggondoltuk ezt, szükségesnek látjuk az éremnek másik oldalát is megvilágítani, mert ahol fény van, ott rendszerint árnyfoltok is mutatkoznak. Amikor kötelességszerűen erre a népszerűség szempontjából kevésbé háládatos

feladatra vállalkozunk, eleve ki kell jelenteniünk, hogy semmi sem áll távolabb tőlünk, mint ennek az áldásos intézménynek kibebíttése. Törekvésünk ellenkezőleg az, hogy az okok és okozatok mélyebben járó felderítésével módját ejtsük annak, hogy a hátrányok kiküszöbölésével vagy legalább csökkentésével a meddő energiák összegét leszállítsuk, az intézmény értékét fokozzuk és jövő kihatásaiban biztosítsuk. Hogy ebben tervszerűen járassunk el, külön-külön foglalkozunk az intézmény adta előnyökkel és hátrányokkal, s ezeknek szembeállításával a két rendbeli leltár alapján megállapítjuk a mérleget és levonjuk a következtetéseket.

2. A külföldi üdültetés kezdete, vagyis 1920 óta 1925 végéig 100 gyermekvonaton közel 50.000 gyermek részesült ebben a kedvezményben. Még pedig Hollandiában 24.526 (köztük 13.789 katolikus és 10.737 protestáns). Belgiumban 11.353, Svájcban 9467, Angolországban 532 és Svédországban 131. A kitelepített gyermekek közül 90% leány volt, a többi fiú; számuk ezidőszert kerek 10.000-re rúg. Az első három évben nagyobbára budapesti gyermekek kerültek ki, azután a mozgalom kiterjedt a vidékre is, ahonnan a nagyobb gócpontokból külön csoportok indultak. Az előnyök sorában Neugebauer, akinek lehetőleg saját szavait idézem, első helyen a gyermekegészségügyi eredményeket említi, amelyeknek révén ezek a rosszul táplált, fejlődésükben két és több évvel elmaradt gyermekek ismét talpraálltak s ezzel az államot is megkímélték az esetleges közápolás költségeitől. A gazdasági előnyök nem csupán a hosszabb időre terjedő ingyenes gyermektartásban s a bőséges és gyakran a gyermek távoztása után is folytatott szeretetadományokban nyilvánulnak meg, „ami a sors elleni zúgolódásukat fékezi“ (?), hanem a hazai idegenforgalom fellendítésében, sőt abban is, hogy számos külföldinek a magyar kereskedelem és ipar iránt való érdeklődését felkelti, ami útját egyengeti a külföldi hitelnek. Nem kicsinylendő a politikai kihatás sem, amely abban mutatkozik, hogy a szóban forgó államokban (amelyek közt három semleges és két volt ellenséges szerepel) közvetlen meggyőződést szereztek a trianoni „béke“ igazságtalanságairól. Ebben a tekintetben valósággal megható bizonyosságtétel az a flamand nyelven megjelent könyv a magyarok történelméről (*Kleine Hongaarsche Geschiedenis. Averbode. Drukkery der Abdij*), amely 110 lapon a belga nevelőszülőkkel megismerteti nemzetünk nagy múltját és jelen szenvedéseit.

„De csodálatos hatása van ennek az akciónak a gyermek erkölcsére és lelkületére is... Megkedveli a munkát, amelyet otthon többnyire csak szidalmazva hallott emlegetni és magával hozza azt az élettapasztalatot, hogy szorgalommal, becsülettel, hittel és jóviselkedéssel boldogulni lehet“. Végül „gyermekaink játszva sajátítják el az angol, francia, flamand és holland nyelveket, amelyeknek ismerete által az életben való előnyösebb elhelyezkedésük is lehetővé válik.“

Ezeket az előnyöket a magunk részéről még a következőkkel egészítjük ki. Noha régi igazság, hogy a legjobb nevelő- és környezet az anya és a családi tűzhely, akkor, amikor ez utóbbi nem megfelelő, sőt merőben káros és az anya akár anyagi, akár értelmi tekintetben nem képes nevelői feladatának eleget tenni, a gyermekekre mindenképen előnyösebb az idegen, de egyébként megfelelő környezet. Úgy véljük továbbá, hogy a gyermekeknek ilyen nemzetközi viszonylatba és milieube való terelése általános emberi szempontból kiszélesítheti látókörüket s lelkükben a túlzott sovínizmussal szemben bizonyos szolidaritásnak adhat helyet. Végül a külföldi nevelőszülőkkel való viszony fenntartása kedvező kihatással lehet a gyermek egész életére és jövőjének megalapozását is eredményezheti. A külföldön gondtalan-ságban, boldogságban töltött napok felejthetetlen emlékként fogják a gyermeket mindvégig kísérni. A visszatérteknek viselkedése a tapasztalatok szerint jótékony befolyással volt az itthoni társakra, sőt néhol a szülőkre is.

3. Amint bevezetőleg említettük, mi a külföldi gyermek-üdültetés eszményi mozgalmában bizonyos veszedelmeket is látunk. Ezeket a lehetőségeket nem kerestük rosszindulattal; önként és kényszerűen tolokodtak elénk. Messzire vezetne, ha ezúttal megkísérelnők az ilyen ideiglenes külföldi nevelésnek egyetemes és részletes méltatását, de kiindulópontul talán utalhatunk a felnőtteknek ilyen átmenet nélküli önszámkivetésére, amely a mi esetünkben mellőzhető anyagiaktól eltekintve, válságos lelki megpróbáltatással jár még akkor is, ha az illető némileg bírja az illető ország nyelvét. S valóban az első és leg-súlyosabb erőpróba az a lelki zökkenés lesz, amely a gyermeke kitelepítéskor, az otthonba való megérkezéskor szinte emberfeletti erővel rátámad, majd amikor hazatér, bár más vonatkozásban, ismét kiújul.

A gyermeki léleknek erre a vergődésére és feljajdulására feleltette jellemzők a hazaküldött első levelek, amelyek a honvágy által felzaklatott képzeletnek szinte hihetetlen szüleményei s amelyeket a kis szerzők már a második levélben maguk meghazudtolnak. Hogy az efféle levelek milyen hatással vannak az amúgy is idegesen nyugtalan szülőkre, könnyű elképzelni. A gyermek mindkét esetben össze fogja hasonlítani, mi több: ön-maga átéli azokat a különbségeket, amelyek — sajnos — ma inkább, mint valaha, a bel- és külföldi gazdasági és társadalmi viszonyok között fennállanak. Félő, hogy a honi nyomorúságnak és a külföldi jólétnek ez az összehasonlítása, amely a hazatérés-kor újból a gyermek szeme elé tárul, nem igen lesz a magyarság előnyére. S bármily kíméletesen is hangoztassák odakünn a „szegény magyarok és Magyarország“ részvevő szavát, ez aligha lesz alkalmas arra, hogy az „a nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely“ aranyigéjébe vetett hitet megszilárdítsa. Az el nem vitatható objektív előnyökkel szemben ez az összehasonlítás az érzékeny, és fogékony gyermeki lélekben egy nem igen megmásítható

disszonanciát fog kelteni, a plusszal szembenálló mínusz, amelynek a hazaszeretetet kegyetlenül megtepázó, mélyenjáró hatásától az egyén esetleg egész életében nem szabadul meg. Azt sem remélhetjük, hogy ennek az ideiglenes kétlaki életnek számbavehető demokratizáló hatása lesz, amely az osztályellen-téteket és a többi (nem részes) nemzetekkel szemben a gyűlöletet csökkenteni, avagy amint Neugebauer véli, „a sors elleni zúgolódásukat fékezni fogja”. Mi, a gyermek észjárására támaszkodva, az ellenkező következtetésre jutunk és valószínűbbnek tartjuk, hogy az éber megfigyelések inkább néma panaszt fognak kelteni, felzúdulást a Sors ellen, amely a földi javakat olyan igazságtalanul osztotta szét. Hogy az ilyen helyzet még a felnőttekre is komoly veszedelmeket rejtget, azt nem kisebb elme vallja, mint Goethe, aki a következő örökké igaz szavakkal két ízben is óvatosságra intett: *Es wandelt niemand ungestraft unter Palmen (Wahlverwandschaften II. 7.)* és *Alles in der Welt lässt sich ertragen, Nur nicht eine Reihe von schönen Tagen (Sprüche)*. A most szóvátett visszahatás annál erősebb lesz, minél nagyobb az ellentét a két család társadalmi és gazdasági helyzete között. Ennek tompítása érdekében felette kívánatos, hogy a kitelepített gyermekek lehetőleg a nekik megfelelő környezetbe, családba kerüljenek: a proletárgyerekek ne milliomoshoz, a főtisztviselő gyermeke ne munkáshoz. A tapasztalatokon okulva, az illetékes tényezők intézkedtek is ebben az irányban. A külföldi bizottságok három kategóriát különböztetnek meg: úri osztály (A), középosztály (B) és alsóbb munkásosztály (C). Ehhez képest a sorozást itthon ejtik meg, a beutalást künn. Kiseb-bb eltérések, tévedések ebben a tekintetben természetesen nem kerülhetők el.

A szülőktől való huzamosabb távollétet általában nem tartjuk bajnak, sőt sok esetben előnyösnek, feltéve, hogy a honvág egyik részén sem nyilvánul meg aggasztó mértékben. Az elidegenedés múló tünet, amelyet majdan fokozott szeretet vált fel, ismét feltételezve, hogy a tapasztalatok alapján a szülők iránt táplált tisztelet nem szenvedett csorbát.

Kérdésünkben nem mellőzhetők a tanulmányi érdekek sem. Minthogy a kitelepítések, tekintet nélkül a nagy szünidőkre, az iskolaév folyamán történnek és több hónapig tartanak, ezzel teljesen megszakad a hazai iskolázás rendszeres folytatása. (A magukkal vitt tankönyvek alapján magánszorgalomból folytatott tanulás csak nagyon kivételes esetekben jöhet számba.) A mulasztás még nagyobb lesz, ha — amint gyakran előfordul — a gyermekeket a tervezett négy hónapnál tovább, esetleg egy egész éven át látják vendégül. Ennek természetes következménye azután, hogy az illetőknek idehaza egy év elvesztésével az osztályt ismételniük kell, legkedvezőbb esetben pedig, jóakarattal, rendszeren pótvizsgát kell tenniük. Megengedem, hogy az élvezett előnyök esetleg felérnek ezzel a veszteséggel. Itt említjük, hogy a gyermekekét a lehetőség szerint künn is iskolába járatták,

ami a kicsinyekkel szemben bizony elég súlyos követelményeket támaszt. Mégis megesett, hogy egy hollandus és egy angol iskolában magyar gyermek lett az osztály legjobb tanulója, akiket ezért az iskolaév vége előtt nem is engedtek haza. A gyermekek felügyeletére és istápolására különben vonatonként 5—8 magyar tanítónő megy ki, akiket egy évre rendszerint valamely zárdában helyeznek el és akik a nekik kiutalt kerületben különös gondot fordítanak a gyermekek vallásos életére. Ezek a tanítónők felette értékes hivatást teljesítenek és becses nyelvismeretekkel gazdagodva térnek vissza hazájukba.

Az intézmény rajongói különös kedvteléssel hangoztatják a gyermekek által „játszva elsajátított” nyelvismereteket, pedig ehhez is szó fér. A helyzetet röviden így lehetne jellemezni: a kikerülő gyermek aránylag gyorsan elsajátítja a kezdetleges idegen társalgási nyelvet, de azzal párhuzamosan elfelejti anyanyelvét. Amikor pedig hazakerül, rendszerint a megfordított folyamat megy végbe: alkalom s gyakorlás híján elfelejti az idegen nyelvet és lassanként ismét helyreáll anyanyelvi készsége. Hosszabb külföldi tartózkodás után előfordult az is, hogy a gyermek szinte egészen elfelejtette anyanyelvét. A tíz éven aluli gyermekeknek ilyen múltó „nyelvismerete” nem reális értékű. Ugyan mit is kezdhetne a proletárgyermek a flamand nyelvkészséggel? A mi értelmiségünknek a világnyelvekre van szüksége, tehát ebben az irányban kellene az intézményt gyümölcsöztetni.

4. Mielőtt mindezekből levonnók a következtetéseket, szenteljünk egy szót magának a gyermeknek, a *magyar* gyermeknek. Lehetetlen mély megindulás és büszke hazafias önérzet nélkül megállapítani, hogy az immár hat éves külföldi gyermeküdültetés során a magyar gyermek, mint a világháborúnak egyik legsajnálattamértőbb mártírja, valóságos missziót töltött be: vértanúsága mellett idegen földön a magyarság érdekében mint térítő és apostol működött, akit mindenütt megszerettek és akin keresztül megcsonkított hazánkat megbecsülték. Ebben a tekintetben elég arra utalni, hogy az 50.000 gyermek között alig akadt egy-kettő, akinek akár csak múltó fegyelmi ügye támadt volna, ellenben túlnyomó többségben vannak olyan gyermekek, akiket a megállapított időn túl visszatartottak. Ma már csak magyar gyermekeket látnak vendégül: a németek s főleg az osztrákok, akik a mozgalom megindulásakor erősen háttérbe szorították a magyar gyermeket, egészen kiestek az akcióból. Ezen a szerencsétlen frankügy sem változtatott. Mintha számunkra csak most kezdődnék a gyermek igazi százada, azé a gyermeké, akit prófétaivoltában mi itthon nem vagyunk hajlandók elismerni, akit a külföldnek kellett számunkra felfedezni, aki javunkra megvívta és megnyerte a béke csatáját. Túlzás nélkül állapíthatjuk meg, hogy itt egy új gyermektípus alakult ki: a világlátott és tapasztalt magyar gyermek, akinek jövő fejlődését és sorsát végig és túl az iskolán érdemes volna figyelemmel kísérni

mind nemzeti és művelődési, mind gyermektanulmányi szempontból. A Ligának imént megalakult irodalmi szakosztálya részére hálás és eddig parlagon heverő terület kínálkozik itt, amelynek tudományos kiaknázása biztató eredményekkel kecsegtet. Mi úgy sejtjük, hogy itt egy hosszabb lejáratú pedagógiai befektetéssel állunk szemben, amelynek kézzelfogható eredményei csak évek múlva fognak kibontakozni. Hogy ez az értékes mozgalom kihatásaiban nem múló jelenség, kiderül abból is, hogy eddig vagy 1000 hollandi, 500 belga és 400 svájci nevelőszülő fordult meg a Liga irodáiban, akik élményeiket részben könyv-alakban is megörökítették. Ilyenek: *Otto Walliser, Eine Schweizerfahrt nach Ungarn* és *Korte Leidraad vor het Hongaarsch Kinderwerk* (Antwerpen, 1925.)

5. Quid nunc? Immár elértünk oda, hogy az előnyök és hátrányok mérlegelésével véglegesen állást foglaljunk ebben az ügyben. Állásfoglalásunkat három körülmény befolyásolja. Első sorban számolni kell azzal, hogy maga az intézmény a kényszerűségnek születtje, vagyis hogy mi ezidőszerint erre a jótéményre még rászorulunk. Ebben bennfoglaltatik az is, hogy a viszonyoknak jobbrafordulásával „a nyomorgó, éhező és fázó magyar gyermekekről egyedül a magyar társadalomnak kell gondoskodnia“ (Neugebauer). Ma, amikor gazdasági leromlásunk ellenére a kutyakultusz eddig nem ismert mérveket öltött, legfőbb ideje, hogy a magyar társadalom önként vagy kényszerűen annak tudatára ébredjen, hogy a gyermekvédelem talán mégis előbbrevaló az állatvédelemnél. Minthogy továbbá az egészséges test alapfeltétele minden további fejlődésnek, az említett hátrányok ellenére az intézmény fajfenntartó hivatást is tölt be. A mozgalomnak javára irandók a nemzetközi viszonylatból származó előnyök is, amelyek egyben jelzik a remélhetőleg közeli jövőben követendő eljárást. El kell ugyanis érkeznie annak az időnek is, amikor ennek a viszonylatnak egyoldalúsága megszűnik s mi legalább a cseregyermek rendszerére térhetünk át, esetleg a szóban forgó államok gyermekeit mi látjuk vendégül. Ugyancsak a Ligára hárul gondviselészerűen az a nemes feladat, hogy a háború előtt már évtizedek óta folytatótt, de általa megakasztott nemzetközi gyermekeserét ismét feltámassza. Évégből nincs külön gyermekvonatokra szükség, elég, ha egy-egy vasúti kocsi számára elegendő gyermekeseret toborzunk össze.

Addig is minden tényezőnek össze kell fogni abban a törekvésben, hogy a jelzett káros visszahatásokat lehetőleg csökkentjük. Előzetes jóakaró figyelmeztetéssel, okos felvilágosítással szülőknél és gyermekeknél elejét kell venni a vérmes reményeknek, éppúgy, mint a felesleges aggódásnak. Elő kell őket készíteni arra, hogy kezdetben nehéz lesz mindkettőjük helyzete, de hogy ez csakhamar jóra fog fordulni. Rá kell eszméltetni a gyermekeket arra, hogy a vendéglátó nemzetek a háborúk sebeit és a békekötés kegyetlenségeit igyekeznek velünk szemben enyhíteni.

Mindent el kell követni, hogy a kis magyar lelkek nemzeti és társadalmi tekintetben kárt ne szenvedjenek és a szülők velük szemben is önfegyelmetséget tanúsítsanak. A magyar Hiszekegyet odakünn se szűnjenek meg nap-nap után elmondani. A nyelvi ismeretek ébrentartása érdekében pedig gondoskodni kellene egy olyan intézményről, amely azoknak ébrentartását, esetleg továbbfejlesztését lehetővé tegye. Ezt legcélszerűbben maga a Liga valósíthatná meg, az illető külképviseletekkel karöltve. Az angolt illetőleg, úgy tudjuk, történt is már ilyen intézkedés. A jövőre nézve a következő bizakodó kép tárul lelki szemeink elé. A vásár- és ünnepnapi mise után a külföldet megjárt gyermekek és a nálunk tartózkodó vendéggyermekek egyik közelfekvő iskolában gyülekeznek, ahol a külföldről hazakerült tanítónők vezetése mellett idegen nyelven társalognak, szavalnak, stb. Vajha ez az ábránd mihamarabb valóra válnék!

K. F.

Középfokú leánynevelés Franciaországban.

Társadalmi fejlődésünkben minden idők folyamán nagy érdeklődésre tarthatott számot a nő gazdasági, erkölcsi és társadalmi függetlenségéért folyó küzdelem. A nő sorsa népek jellemét világítja meg s érzékeny fokmérő a nemzetek korszakos eseményeinek erkölcsi értékelésében.

Bizonyára megvan annak is a maga jelentősége, ha nálunk a megértő jóakarát a nőekkel szemben egy kissé megfogyatkozott. Új munkatér nyitása helyett erős áramlat szorítja vissza a nőt a gyakorlati életnek s a tudományos képzésnek olyan területeiről is, amelyeket nemrég már elfoglalt. A „nem akarunk tudományos nőket” jelszó a francia életben is eléggé érvényesült a múltban, ma már azonban teljesen elesenedesedett.

A francia középosztály leányai legnagyobb tömegükben az apácák zárdáiban nevelkedtek. Voltak ugyan világi iskolák, internátusok is, de csak igen kis számban. Az állam a harmadik köztársaság idejéig egyáltalán nem törődött a középosztály leányainak taníttatásával. A tanítás színvonala mind a zárdai, mind a világi intézetekben meglehetősen alacsony volt. A nevelés arra törekedett, hogy a leányokból derék feleségek, gondos családanyák váljanak. A tanulási időnek nagy részét az ügyességi tárgyak foglalták le s így a francia nyelvtan, irodalom, számtan, földrajz, történelem tanítása a legszűkebb keretekbe szorult. Idegen nyelv tanításáról szó sem lehetett.

Jules Simon a francia parlamentben hatalmas beszédben hangsúlyozta a múlt század hetvenes éveiben a nőnevelés elmaradottságát és sürgette középfokú leányiskolák felállítását. Megértő segítőtársat talált Victor Duruyben, kinek miniszterségétől kezdve a leánynevelő-intézetek hatalmas virágzásnak indultak. Számos *école libre* (még mindig nem állami intézet)